

De nya skattelättnaderna för familjeföretag

Av kammarrättsassessorn Per Anclow

Småföretagarpaketet

Hösten 1977 presenterade regeringen sitt s k småföretagarpaket. Så skedde genom proposition 1977/78:40 som innehöll en lång rad förslag till åtgärder för att främja de mindre och medelstora företagens utveckling. I propositionen fanns förslag från olika departement. Förslagen har med vissa smärre justeringar godtagits av höstriksdagen.

Från industridepartementet förordades att de näringspolitiska ansatserna på regional nivå skulle breddas och byggas ut kraftigt. Länsvisa utvecklingsfonder skulle överta företagarföreningarnas uppgifter och tillhandahålla informations-, rådgivnings-, utbildnings- och konsulttjänster åt småföretagen. Två regionala investmentbolag skulle tillskapas. Ekonomidepartementet bidrog med ändrade riktlinjer för Företagskapital AB, varom mera i det följande. Handelsdepartementet föreslog ökade insatser för att främja företagens exportansträngningar. Till småföretagarpaketet hörde även förslaget från justitiedepartementet (prop. 1977/78:41) om uppmjukningar i låneförbudet i aktiebolagslagen.

Även om de nu antydda förslagen har stor betydelse för småföretagandet i landet så torde dock budgetdepartementets del i paketet vara det som tilldrog sig det kanske största intresset hos målgruppen. Jag skall i det följande redogöra för huvudpunkterna i denna del. Ändringarna på skattesidan rör främst familjeföretagens kapitalskattesituation. Samtidigt har en del mindre justeringar gjorts rörande inkomstbeskattningen.

Familjeföretagen och kapitalskatterna

De s k kapitalskatterna, dvs skatterna på förmögenheter, arv och gåvor, bereder familjeföretagens och deras ägare speciella bekymmer. Dessa kan enklast beskrivas på följande sätt.

Kapitalskatterna utgår enligt progressiva skatteskalor. Vid inkomstbeskattningen tar man inte hänsyn till om kapitalskatt skall erläggas. Detta betyder att kapitalskatt måste betalas med beskattade inkomster. Utöver uttaget för sin egen konsumtion måste en företagsägare — om han inte vill sälja företaget eller lägga ner driften — årligen ta medel till förmögenhetskatten ur sitt företag. På motsvarande sätt måste den som ärver eller får ett företag i gåva ta medel ur företaget för att betala arvs- eller gåvoskatten.

Eftersom även inkomstskatten är starkt progressiv, kommer dessa uttag att träffas av höga marginalsattesatser. Sammanlagt innebär detta att man i för familjeföretagare inte ovanliga inkomstlägen får räkna med löneuttag på minst 4 å 5 gånger kapitalskattens belopp. Belastningen på företaget ökas ytterligare genom att arbetsgivar- eller egenavgifter beräknas på de uttagna medlen. Allt detta medför att kraven på lönsamhet i företagen kan bli så höga att de från företagsekonomiska utgångspunkter framstår som orealistiska.

Statsmakterna har också tidigare uppmärksammat de nu beskrivna förhållandena. I samband med 1970 års skattereform infördes för första gången särregler för förmögenhets- och arvsbeskattningen av sådana tillgångar som var nedlagda i familjeföretag. Dessa regler hade provisorisk karaktär och den då arbetande kapitalskatteberedningen fick till uppgift att lägga fram förslag även i denna del. Under utredningsarbetet kunde konstateras att man från näringslivets sida var mest bekymrad över den årliga förmögenhetsbeskattningens verkningar. I SOU 1971:46 presenterades därför lättnader som var inriktade på att lindra förmögenhetsskatten. Därefter vände opinionen och intresset kom att inriktas på arvsskatten. I den proposition som avlämnades 1974 (nr 98) med förslag till nya regler föreslogs också lättnader vid både förmögenhets- och arvsbeskattningen. Senare samma år utsträcktes lättnaderna till att avse även gåvoskatten. När riksdagen skulle ta ställning till 1974 års regeringsförslag begärde man att bli generationsväxlingsproblemen i små- och medelstora företag skulle utredas ytterligare.

En särskild arbetsgrupp inom företagsskatteberedningen fick också i uppdrag att lägga fram förslag som skulle underlätta generationsskiften. Så skedde också i promemorian (Ds Fi 1976:10). Särskilda skattelättnader för familjeföretag. Förslaget innebar i korthet att den som ärvde eller genom gåva fick ett företag skulle få rätt att vid sin inkomsttaxering göra avdrag för den arvs- eller gåvoskatt som belöpte på företaget. Remissinstanserna ansåg att förslagen var alltför komplicerade för att kunna hanteras smidigt. Vidare framfördes med kraft önskemål om lättnader i förmögenhetsbeskattningen.

De nya lättnadsreglernas form

F n är skattelättnaderna i korthet utformade på följande sätt. Vid förmögenhets-, arvs- och gåvobeskattningen får ett företag tas upp till det värde som följer om lager och inventarier redovisas till det lägsta värde som kunnat godtas vid inkomsttaxeringen. Det finns emellertid en spärregel som säger att man inte får gå under 60% av det värde som följer om lager tas upp till anskaffningsvärdet efter avdrag för inkurans och prisfallsrisk. I fråga om inventarier gäller här att de skall redovisas till inköpspris efter avdrag för

skälig värdeminskning. Vid gåva krävs för skattelättnad dessutom att gåvan är utan förbehåll till förmån för givaren eller annan och att den avser all givarens rätt till förvärvskällan. Dessutom återförs gåvoskattelättnaden om egendom inte behålls i fem år.

De regler som gäller fr o m den 1 januari 1978 har en annan utformning. Man har släppt anknypningen till inkomstskatteförfattningarnas värderingsnormer och alltså gett de nya reglerna en fristående form. Å andra sidan är det samma grupper av företag som berörs.

Lättnader medges alltså företag som ägnar sig åt jordbruk, skogsbruk eller rörelse. Reglerna gäller antingen verksamheten drivs i direktägd form eller bolagsform. I fråga om aktiebolag är liksom f n de största företagen uteslutna.

Lättnader medges nämligen inte i fråga om aktier som noteras på börs eller är föremål för liknande notering. Detsamma gäller aktier som eljest omsätts på kapitalmarknaden eller som avser bolag som inte bedriver verksamhet som hör hemma i förvärvskällorna jordbruk, skogsbruk eller rörelse. Det bör också observeras att de speciella reglerna för gåva finns kvar. Man kan alltså inte få skattelättnader om man inte ger bort hela sin förvärvskälla på en gång. I fråga om icke börsnoterade bolag skall liksom hittills riksskatteverket utfärda anvisningar för värderingen.

De nya lättnaderna har utformats så att man så långt möjligt skall kunna undvika kapitalskatternas negativa verkningar på familjeföretagen. Men även de nya reglerna har måst ges en i viss mån provisorisk karaktär. I propositionen har man nämligen gått på en annan linje än den som föreslogs i den nyss nämnda promemorian. Reglerna har i stället utformats i första hand med tanke på den årliga förmögenhetsskatten. Under remissbehandlingen framfördes också ett flertal förslag till lösningar i denna del. Departementschefen framhöll att detta måste utredas ytterligare. Vidare löser inte de nya bestämmelserna de problem som hänger samman med enskilda personers köp av familjeföretag. Den duglige men medellöse privatperson som vill köpa ett familjeföretag hamnar i ungefär samma skattemässiga situation som den som ärver ett företag. Köpeskillingen skall amorteras och medel härtill måste tas ur företaget. Även detta behöver utredas. En viss lättnad i dessa fall följer dock av förslagen från ekonomi- och justitiedepartementen. Jag återkommer strax härtill.

Även i det nya systemet har man en huvudregel och en spärregel. *Huvudregeln* har följande utformning. I ett första steg fastställs substansvärdet av den förmögenhet som har nedlagts i rörelse, jordbruk eller skogsbruk. Substansvärdet bestäms enligt de principer som ligger till grund för tidigare spärregler eller, med andra ord, enligt de värderingsregler som tillämpades före 1974 års reform. Värdesättningen vid inkomsttaxeringen blir inte bindande. Varulager skall enligt 4 § sista stycket lagen (1974:577) om stat-

lig förmögenhetsskatt, tas upp till det värde som det kan anses ha betingat vid försäljning under normala förhållanden. Lagret skall därvid värderas som helhet utan hänsyn till påräknelig vinst vid försäljning i detalj. Lager av djur på jordbruksfastighet eller i renkötselrörelse tas upp till de värden som riksskatteverket fastställer eller — om sådant värde inte har fastställts för vissa djur — till allmänna saluvärdet. Vid varulagervärderingen skall hänsyn tas till inkurans och prisfallsrisk. Inventarier tas upp till anskaffningsvärdet efter avdrag för skäligen avskrivning eller utrangering. I praktiken innebär detta att de bokförda värdena i regel kan godtas. Fastigheter redovisas till taxeringsvärdet. Byggnadsföretagens lager av fastigheter och andra fastigheter som utgör lagertillgångar upptas lägst till detta värde. Övriga tillgångar i förvärvskällan värderas enligt nuvarande regler. Skulderna avräknas, varvid andra latent skatteskulder än utskiftningsskatteskuld inte beaktas. Medel som inestår på skogskonto får dock även i fortsättningen redovisas till halva det nominella värdet, medan hälften av vissa fondavsättningar får tas upp som skuld.

Sedan skulder och andra avgående poster har avräknats, erhålles företagets substansvärde. Lättnaderna medges genom att bara 30% av nämnda värde skall redovisas som tillgång. Var den tidigare 60%-iga spärregeln tillämplig nedsätts förmögenhetsvärdet av företaget med hälften. I övriga fall blir sänkningen ännu större.

Även i det nya systemet finns som nyss nämnts en *spärregel*. Denna har tillkommit för att söka hindra att lättnadsreglerna missbrukas. En effekt att lindringar i kapitalbeskattningen är att de kan locka till spekulationer av olika slag. På senare tid har man kunnat konstatera en ökad efterfrågan på jordbruksfastigheter i kapitalplaceringssyfte. Detta har drivit fastighetspriserna i höjden till men för de aktiva jordbrukarna. För att motverka detta har spärregeln knutits an till de tillgångar som är intressanta ur spekulationssynpunkt, nämligen fastighetsinvesteringar. Huvudregeln om reduktion av substansvärdet till 30% är kompletterad med en spärregel enligt vilken man minst måste redovisa det värde som motsvaras av taxeringsvärdet, med undantag för den del som belöper på ekonomibyggnader, minskat med därpå belöpande skulder. I fråga om fastighet i rörelse blir det taxerade markvärdet avgörande. Skulderna fördelas proportionellt på samtliga tillgångar i förvärvskällan. Såsom skulder räknas i detta sammanhang inte sådana avgående poster som t ex fond- eller garantiavsättningar. Ett exempel kan belysa hur spärregeln fungerar.

Antag att det oreducerade värdet av tillgångarna i förvärvskällan uppgår till 3 milj kr och låneskulder till 1 milj kr. Substansvärdet, som då är 2 milj kr, skall enligt huvudregeln reduceras till 0,6 milj kr. Antag vidare att taxeringsvärdet, minskat med den del av byggnadsvärdet som avser ekonomibyggnader, uppgår till 2 milj kr. På detta tillgångsvärde skall 2/3 av

skulderna eller 0,66 milj kr anses belöpa. Det lägsta värde som enligt spärrregeln skall tas upp till beskattning blir då $(2 - 0,66 =)$ 1,33 milj kr. Ändras förutsättningarna så att hela tillgångsvärdet ligger i mark eller andra tillgångar som omfattas av spärrregeln, skulle hela substansvärdet — liksom i dag — bli beskattat. Om å andra sidan taxeringsvärdet av mark m m uppgår till 1 milj kr, blir det beskattningsbara förmögenhetsvärdet av förvärvskällan $(1 - 1/3 \times 1 =)$ 0,66 milj kr. Generellt gäller att spärrregeln träder i funktion endast i de fall då värdet av mark m m överstiger 30% av hela tillgångsvärdet.

Förslagen leder till avsevärda skattelättnader. Inte bara kapitalskatterna sänks utan även inkomstskatten genom att behovet av överlöneuttag minskar. Det bör dock nämnas att om substansvärdet av ett familjeföretag överstiger ca 2,2 milj kr så kommer lättnadsreglerna inte alltid att få den fulla effekt som motsvarar det halverade förmögenhetsvärdet. Detta beror på att skattskyldiga med stora förmögenhetsinnehav redan nu får sin skatt väsentligt nedsatt enligt 80/85-procentregeln. Å andra sidan betyder även mindre sänkningar av förmögenhetsskatten i dessa fall betydande lättnader i fråga om merbelastningen på företaget. Man får också komma ihåg att ju större ett företag är desto vanligare är det att flera ägare finns. Skattelättnaderna är knutna till varje delägars förmögenhetsinnehav och inte till företagets storlek. Även större familjeföretag kan alltså få fulla skattelättnader. Det bör också påpekas att några begränsningar av nu diskuterat slag inte finns vid arvs- och gåvobeskattningen.

I fråga om egendom som innehas med *fideikommissrätt* gäller inte spärrregeln. Vidare får sådan egendom redovisas till 20 i stället för 30%. Ett undantag har gjorts om ett fideikommiss ärvs och alltså skall bestå ytterligare en generation. Här skall 30% av substansen bilda utgångspunkt för beräkningen av nyttjanderättsvärdet.

Särskilda arvs- och gåvoskatteregler

De tidigare nämnda reglerna skall tillämpas även vid arvs- och gåvobeskattningen. Vid gåva gäller fortfarande de tidigare nämnda specialvillkoren för skattelättnad, vilka kan antas få större betydelse genom att lättnaderna nu kraftigt utvidgats. I fråga om arvs- och gåvoskatten gäller dessutom en del ytterligare förmåner.

För det första har *anståndsreglerna* liberaliserats. Dödsbo eller skattskyldig skall kunna medges rätt att betala den arvs- eller gåvoskatt som belöper på ett familjeföretag genom högst 20 årliga inbetalningar. Skatten skall erläggas med lika årliga belopp och för att undvika alltför utdragna amorteringar har det bestämts att varje årsbelopp skall uppgå till minst 3 000 kr. Medger beskattningsmyndigheten anstånd skall ränta erläggas och säkerhet ställas. Som säkerhet för skatten på ett företag skall aktierna i detsamma

godtas upp till deras skattevärde. Om en arvinge även ärvt annan egendom än företaget får arvsskatten fördelas proportionellt.

För det andra har eftergiftsmöjligheterna vid *täta dödsfall* kraftigt vidgats. Tidigare gäller att om en arvinge dog inom ett år efter det skattskyldighet inträtt så eftergavs hela arvsskatten. Levde vederbörande ytterligare en dag medgavs ingen eftergift. I fråga om dödsfall som sker fr o m den 1 januari 1978 har tiden förlängts till tio år. Sker dödsfallet inom ett år efterges fortfarande hela skatten. Sker det inom två år efterges 9/10 osv.

För det tredje är reglerna om *avskrivningsunderlag* och vissa benefika förvärv ändrade. De nya reglerna, som skall tillämpas redan vid 1978 års taxering, innebär att tidigare ägares restvärde vid inkomstbeskattningen skall anses som anskaffningsvärde vid övertagande genom arv eller testamente oberoende av om annat värde har legat till grund för arvsskatteberäkningen.

Ändringar i de särskilda beskattningsreglerna för fåmansföretag

De speciella regler som under våren 1976 infördes för fåmansföretag och intressenter i sådana företag har mjukats upp i några hänseenden.

I fråga om *värdering av bilförmån* har de nuvarande specialbestämmelserna för fåmansföretag ersatts med mer generella regler. Riksskatteverket skall årligen fastställa schablonbelopp som skall gälla alla anställda, även företagsledare i fåmansföretag. Bilen skall anses ha körts minst 1 000 mil i privat bruk under året, om den skattskyldige inte kan göra sannolikt att den privata körsträckan är kortare. Däremot gäller fortfarande att tillägg skall göras om ett fåmansföretag anskaffat en betydligt dyrare bil än som behövs för verksamheten.

Reglerna om *tantiem* har kompletterats så att det klart framgår att förutsättningarna för avdrag för sådan avsättning är uppfyllda om tantiem eller liknande ersättning blivit tillgänglig för lyftning under räkenskapsåret. Så är fallet när beloppet gottskrivits företagsledaren. En uppgift om att gottskrivning skett före räkenskapsårets utgång godtas om preliminärskatteavdrag gjorts och skatten betalats in under den uppbördstermin som infaller närmast efter räkenskapsårets utgång. Beloppet skall också i vederbörlig ordning redovisas i löneredovisning och på kontrolluppgift. Den nya tantiemregeln, som innebär en kodifiering av riksskatteverkets praxis, gäller redan vid 1978 års taxering.

För att nå överensstämmelse mellan de regler som gäller för beräkning av arbetsgivaravgifter och reglerna om *schablonavdrag* för sådana avgifter har vissa justeringar gjorts i reglerna för beräkning av schablonavdraget. Justeringarna sammanhänger med nedsättningen av den allmänna arbetsgivaravgiften och tidigare höjning av avgiftsfritt belopp.

En annan nyhet är att konsulttjänster blir berättigade till ex-

portkreditstöd under samma förutsättningar som gäller för kapitalvaror. Vidare har beloppsgränsen för exportkreditstöd sänkts från 1 milj kr till 0,5 milj kr. Härigenom får små och medelstora företag större möjlighet att utnyttja detta stöd. De nya reglerna gäller exportkreditavtal som ingås 1/9 1977 — 31/12 1979.

Låneförbudet m m

Genom lagstiftning 1973 infördes i aktiebolagslagen ett förbud för aktieägare m fl att låna pengar från det egna bolaget. Förbudet tillkom inte minst för att undanröja skatteflyktsmöjligheter. Dispens skulle emellertid kunna ges i vissa fall. Så skulle kunna ske t ex för att underlätta generationsskiften eller möjliggöra utlösen av delägare.

Dispensmöjligheten har nu utvidgats till att avse även förvärv av aktier i det långivande bolaget. En noggrann prövning skall ske i varje enskilt fall. Dispensmyndigheter skall också fritt från fall till fall pröva om kravet på fullgod säkerhet kan mildras eller, kanske framför allt i skuldövertagandefallen, efterges. Längre amorteringstid än som är normalt på kreditmarknaden kan också tänkas.

Samtidigt har förbudskretsen vidgats så att den också omfattar partner i sådana samvetsäktenskap som avses i 65 § kommunalskattelagen.

De nya reglerna träder i kraft den 1 januari 1978.

Även det förslag från ekonomidepartementet som redovisas i bilaga 2 till småföretagarpropositionen syftar till att underlätta ägarbyten i småföretag. De ändrade riktlinjerna för Företagskapital AB innebär bl a att bolaget bör kunna få förvärva aktier även utan samband med nyemission. Lika så skall bolaget kunna erbjuda tillträdande ägare ett lån mot säkerhet i aktier i det köpta företaget.

Ikraftträdande m m

De nya redovisade reglerna trädde genomgående i kraft den 1 januari 1978. Vid förmögenhetsbeskattningen skall de tillämpas första gången vid 1979 års taxering.

Skatteförslagen i småföretagarpaketet (prop. 1977/78:40) har behandlats av skatteutskottet i betänkande 1977/78:19. Ändringarna rörande inkomstskattefrågor och ändrat avskrivningsunderlag återfinns i SFS 1977: 1172, förmögenhets-, arvs- och gåvoskattenheter i SFS 1977: 1173 och 1174.

Den nya regeln om säkerhet vid anstånd med betalning av arvs- eller gåvoskatt har tagits in i arvsskattekungörelsen och återfinns i SFS 1977:1176.

Ändringen rörande avdrag för exportkreditkostnad finns i SFS 1977: 1175. Ändringarna beträffande låneförbudet återfinns i prop. 1977/78: 41, LU 1977/78:8, SFS 1977: 1092.